

TRIANON ÉS KARINTHY

Kötetbe is összegyűjtve több tucatnyi írása jelent meg az életében aktuálpolitikai kérdésekről. Aktuálpolitika alatt az első világháborút, a vörösterrot, a Horthy-korszakot, a nácizmust, a szovjethatalmat, persze az első világháborút és az azzal kapcsolatos eseményeket, a háború és a béke kérdését, valamint Trianont értem. E témakörök fordulnak elő életművében. Az Osztrák–Magyar Monarchia kérdése legföljebb csak áttételesen, talán azért is, mert volt személyes kapcsolata a két háború közti uralkodó rendszerrel és annak jeles képviselőivel. Leszűkítve ezúttal a tematikát, a trianoni kérdéskörre szorítkozom.

E tárgyjal kapcsolatos voltaképpeni első írása Kosztolányi Dezső *Vérző Magyarország* című, kifejezetten a trianoni tragédiáról foglalkozó antológiájában jelent meg.

Karinthy szatirikus vénáját éppen az első világháború előtti aktuális politikai események nem provokálták. De 1917-re fölfokozták figyelmét az Oroszországban történetek, és egy pillanatra – még ha ironikusan is – a forradalomról nyilatkozik. Fölmerülhet bennünk az a sanda gyanú is, hogy az orosz hadsereg lekötöttsége a belső harcokban a központi hatalmaknak kedvezett és ezért az is lehetett az író „hátsó gondolata”, hogy így könnyebb lesz megnyerni a központi hatalmaknak a háborút. Tény, hogy úgy fölfordul Karinthy körül a világ, hogy kimozdul passzív pacifizmusából. Ez az aktualitáshoz fordulás markánsabb hazafisága az 1917 és 1938 – halála – közötti években háborúellenességében, a szovjet kommunista és a náci eszmék megtagadásában, és mindenekelőtt Trianon miatt érzett mérhetetlen fájdalomában fogalmazódik meg.

A Trianonról szóló magyar irodalom jobbára észérvekkel, történelmi tényekkel, elvi megfontolásokkal küzd a rablóbéke ellen, Herczeg Ferenctől napjainkig bezárólag. Karinthy Frigyes viszont elképesztően mélyről fakadó, főleg érzelmi, lírai indíttatásból ír az országot sír szélére taszító eseményről.

Elképesztően szemérmes, visszahúzódo és egyáltalán nem önkítárukkozó típus az író. Ez a lelki adottság meg is határozza, sőt behatárolja költészete karakterét. És lírai önkifejezését is. Erre idézem meg példaként az 1929. április 28-án megjelent

Kassa, Eperjes, Útinapló című tárcáját, amely megdöbbentő látletet (hogy Illés Endre kedvenc szavát használjam) gondolkodása és lelki világa jellemzésének.

„S már a határnál vagyok s mintha eleven, még vérző seben gázolna keresztül a vonat, ahogy megpillantom az első idegen föliratokat ott, ahol nemrég a testem és a vérem nyelvén szóltak hozzám. Begyógyulhat valaha ez a seb vagy fel kell vágni (...) Istenem. Fáj. De muszáj frázist hazudni ahhoz, hogy higgyenek?”

1928. március 24-én Bálint György Az Est számára készít vele interjút, amelyben önmagáról vallva, mintegy magyarázza saját irodalmi magatartását: „Nem vagyok éppen szemérmes ember – mondja mosolyogva Karinthy –, mindig nevének szoktam nevezni a gyereket. Van azonban két szó, amely számomra nem erkölcsi, hanem kifejezetten szemérmes kérdést jelent. Ez a két szó: haza és magyar. Úgy látszik, a freudizmustól tanultam meg, hogy azokkal a fogalmakkal szemben vagyunk szemérmesek, amelyek nagyon sokat jelentenek a számunkra. Így vagyok én ezzel a két szóval. Utólag meg lehet állapítani arról, amit csináltam, hogy magyar, és ha ez így történik, akkor annak nagyon fogok örülni. Alkotás közben elég nekem, ha azt tudom, hogy magyarul írok. Hogy magyarán írok-e, az már nem lehet elhatározás dolga.

Én nem vagyok azon a véleményen – folytatja határozott hangon Karinthy –, ami magyar, annak tárgyában és célkitűzésében is specifikusan nemzetinek kell lennie. Szerintem nem azonos a nemzeti fogalom a magyarság fogalmával.”

Szinte minden Trianonról szóló írásában a végtelenségig feszülnek érzései, indulatai: „Mikor Hidasnémetinél átment a vonat a határon, borzongó félelmet éreztem, mint amikor a hinta lefelé száll. Egészen olyan volt, mintha új elembe értem volna. Mintha azonnal más lett volna a levegő, a táj, az ország, roppant szívszorulásom volt, s sajnáltam, hogy kivettem magam ezeknek az érzéseknek.” – írja 1927 júniusában a Nyugatban. Vagyis Karinthynek érzelmileg elviselhetetlen volt Trianon és annak következményei. Egyáltalán maga a Trianon-tudat. Az, amit a *Levél fiamnak* című cikkében megfo-

galmazott, kifejezetten irredenta érzésvilág a szó hajdan és gyakran használt nemes értelmében. A Gábor fiának címzett levélben írja: „De nem mondtam ki azt a szót soha. És már nem is tudom kimondani, csak ennyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágták a kezét és a lábát sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha azt hallod majd: Kolozsvár, és ezt: Erdély, ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam.”

1925. június 21-én a Pesti Naplóban megjelent tárcájában – mely kötetben csak nyolcvan évvel később, 2005-ben jelenhetett meg –, talán a mindmáig legteljesebb szöveget

adó és cenzúramentes sorozatban az Akkord Kiadónál. A tárcáca címe: *Képes ABC*. Az író az egyes betűkhöz megjegyzéseket fűz, és ugyanakkor szatirikus rajzokat is mellékel hozzájuk. Néhány példa: P a „politika” például egy szent alak, akinek maga felé hajlik a keze. A függetlenség egy akasztófa, ami küllemében is hasonlít az F nagybetűre. A T betű viszont egy kétezer évvel ezelőtti jelkép, keresztalakzat, rajta egy megfeszített emberi test, feje fölött az INRI helyett „Magyarország”. A tréfálkozás tehát átcsap tragikus kiáltásba... és Magyarország sorsát Krisztus keresztre feszítése képében az emberiség legnagyobb tragédiájának ábrázolja, illetve azonosítja.

KÉPES ÁBÉCÉ

Írta és rajzolta: Karinthy Frigyes

Ha jól emlékszem, Gábelnek hívták azt a kitűnő urat, aki a szemléltető ábécétanítás módszerét kitalálta, a mnemotechnikai elv útmutatása mellett. A módszer lényege abban áll, hogy a gyerek képzeletét vesszük igénybe. Képpel rögzítve meg a megtanulnivaló betű alakját, olyan ábrával, aminek

az alakja hasonlít a szóbanforgó betűhöz és amellet az ábrán látható tárgy neve természetesen az illető betűvel kezdődik.

Pesti Napló, 1925. június 21. 4–5. o.

Karinthy ábécéjéből négy betűt választottunk ki: F, I, P, T [A képmagyarázatok is Karinthytól vannak]

IRODALOM

Ez a lerágott csont fölötté a babékoszorúval mi más lehetne, mint az „I” betű, s a hasonló betűvel kezdődő dicsőséges fogalom mi egyéb, mint az „Irodalom”.

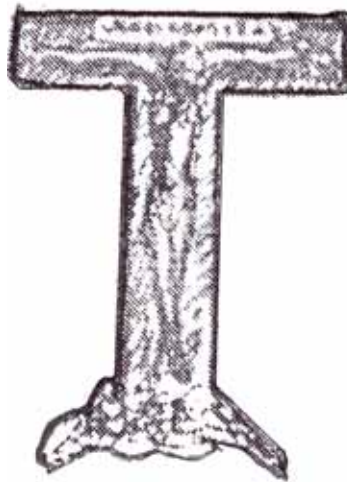
POLITIKA

Egy szent, akinek, mint a példabeszéd mondja, maga felé hajlik a keze. Miután feltűnően hasonlít a „P” betűhöz, jegyezzük meg hozzá a „Politika”, esetleg a „Pézn” szavakat. (A szöveg a kép jobb oldalára kerüljön!)

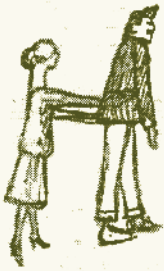

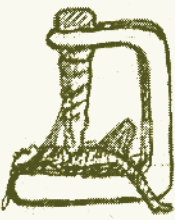
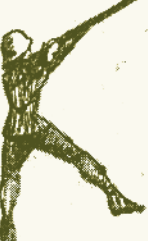
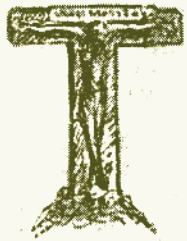
A vak is látja, hogy ez „F” betű. Az ábra a betűre [en-gem az akasztófára], a betű a „Függetlenségre emlé-keztet, a képzettársulás könnyen köt össze képet és fogalmat az emlékezet szá-mára.

FÜGGETLENSÉG

S hogy az első leckét az utol-só betűk egyikével fejezzük be – álljon itt a nagy „T” – hir-telenjében nem is jut eszünk-be más T-vel kezdődő szó – csak a „TRIANON”.

TRIANON

 <p>Házasság</p> <p>Ez az or, aki itt behú-zott nyakkal menekül-ni próbál, de persze már későn, nem is le-het más, úgy-e, mint kiegészítő része an-nak a »H« betűnek, amit a »házaság« szóval igyekszünk áhécót tanuló olva-sónk emlékeztetésé-re venni.</p>	 <p>Árvaság</p> <p>Ez a leragott esont, fo-ltötte a habérkoszorúval, mi más lehetne, mint az »I« betű, s a lecsúszó betűvel kezdődő árvaság fogalom-mal egybe, mint az »Arva-dalom«.</p>	 <p>Függetlenség</p> <p>A vak is látja, hogy ez »F« betű. Az ábra a betűre, a betű a »Függetlenség« szóra. emlé-keztet, a képzettársulás köny-nyen köt össze képet és fogal-mat az emlékezet számára.</p>
 <p>Consolidatio</p> <p>Ehez magyarázat se kell. Nyilvánvaló, hogy a »consolidatio...« szót nem is jelképezhetjük szem-léltetőbben, mint ha egy kiffivel emléke-ztetnők rá, ami a hó-kés, nyugodt fejlődés jelképe.</p>	 <p>Politika</p> <p>Egy szent, akinek, mint a példabeszéd mondja, maga felé hajtik a keze. Mivel a feltűnően hasonlít a »P« betűhöz, jelez-zük meg hozzá a »Po-litika«, esetleg »Pénz« szavakat, tisztára a magyartechika ked-véért.</p>	 <p>Ballárköltés</p> <p>Vagy ki ne ismerné fel első blikkre a »De« betűt a mellékelt áb-rában? A mellékelt ábra igen szuggesztí-ven emlékeztet arra a fogalomra, amit »dol-lárköltés« néven ismerünk.</p>
 <p>Röghitomság</p> <p>Határozott »K« betű lát-lató ezen az ábrán: tüze-tesebb szöglet deríti csak ki, hogy derék katonát mu-tat, aki a betűjelnek meg-felelő »küzleltomságot« védelmez és jelképezi is egy-ben.</p>	 <p>Trónus</p> <p>S hogy az első lec-két az utolsó betűk egyikével fejezzük be, – álljon itt a nagy »T« – hirtelenében nem is jut eszünkbe más, ilyen kezdődő szó – csak a »Tri-anon«.</p>	